

A magyar hitelélet

Dr. Kresz Károly
m. kir. kincstári főtanácsos, a TÉBE igazgatója.

I.

Mielőtt a mai magyar hiteléletre rátérnék, rövid visszpillantást kívánok vetni a magyar pénzüzetek fejlődésére annyival is inkább, mert ez a történelmi fejlődés igen sok esetben magyarázatot ad a hitelélet mai kérdéseire és különösen háború utáni sorsára.

Hazánkban, mint századokon át túlnyomóan mezőgazdasági országban a hitelélet viszonylag később indult meg, mint más, tőlünk nyugatabbra fekvő országokban. *Széchenyi István* 1831-ben megjelent „Hitel” című munkájában mutat rá a hitel fontosságára az ország közgazdasági fejlődése szempontjából. Az első gyakorlati lépést *Fáy András* teszi meg, aki 1838-ban „Terve a pestmegyei köznép számára felállítandó takarékpénztárnak” címen felhívást közöl, amelynek eredménye 1839. december 15-én a Pestmegyei Takarékpénztár megalakulása.

pénztárnak, későbbi nevén Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egyesületnek megalakítása, amely működését 1840. január 11-én kezdte meg, és így immár száz éves múltra tekinthet vissza.

Ebben az időben Európában már 1160 takarékpénztár működött, ebből közel 500 Angliában, 250 Franciaországban és 300 Németországban. Érdekes, hogy e takarékpénztárak külföldön mindenütt filantropikus intézmények csak a betétgyűjtés helyei és kihelyezéseik kizárólag állampapírok vásárlására vagy az államnak adott kölcsönökre szorítkoznak.

Már a Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egyesület alapítását megelőzőleg egynéhány évvel alakult Brassóban egy takarékpénztár, a 40-es években azután minden nagyobb magyar városban alakultak takarékpénztárak, amelyeknek száma 1848-ban már 38 volt, amelyeknek nagyrésze részvénytársasági formában működött.

A szorosabb értelemben vett bankélet csak később kezdődött meg. Az első magyar bank, a Pesti magyar kereskedelmi bank 1841-ben alakult, betétgyűjtéssel azonban eleinte nem foglalkozott, és készpénzt csak díjazás ellenében vett át. Ezt megelőzőleg csak néhány magánbank működött, az Osztrák Nemzeti Bank, az Osztrák-Magyar Banknak jogelődje, Budapesten fiókiintézetet csak 1851-ben létesített, s így a magyar közgazdasági élet hitelellátása természetesen a legnagyobb nehézségekkel küzdött.

A magyar pénzügyintézetek az 1848/49-i szabadságharcban hozták az első nagy áldozatot a haza oltárán, nemcsak azért, mert a mozgalmas idők nem kedvezhettek a hitelélet fejlődésének, hanem főleg azért, mert a szabadságharc szerencsétlen kimenetele után kénytelenek voltak a pénztárakban lévő Kossuth-bankókat kiszolgáltatni, amiből folyólag például a Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egyesület 177.000 fit., a Szeged-Csongrádi Takarékpénztár 19.000 fit. veszteséget szenvedett és az összes takarékpénztáraknak hasonló arányú veszteségeik voltak.

Az abszolutizmus évei szintén nem kedvezhettek a magyar hitelélet fejlődésének, amely csak az 1867. évi kiegyezés után indul meg erőteljes ütemben, részben takarékpénztárak sorozatának, részben bankoknak alapítása útján. Említésreméltó, hogy a mai nagybankok közül a Magyar Általános Hitelbank 1867-ben kezdi meg működését, a Magyar Leszámitoló és Pénz váltóbank pedig 1869-ben alakul meg és veszi át a már 1829. óta létező egyik legjelentősebb magánbankháznak a Malvieux C. J. cégnek banküzletét. A magyar takarékpénztárak, különösen az 1875. évben megalkotott kereskedelmi törvény életbelépése óta kizárólag részvénytársasági formában kezdték meg működésüket, és valószínűleg ez a magyarázata annak, hogy eltérőleg a nyugati országoktól, ahol a takarékpénztárak többnyire városi vagy községi intézmények, hazánkban a bankok és takarékpénztárak között azt az éles határvonalat, amely őket egymástól külföldön megkülönbözteti, megvonni annyival kevésbé lehet, mert a bankok is majdnem kezdettől fogva vállalkoz-

nak betétgyűjtésre, míg a takarékpénztárak ugyancsak kezdettől fogva banküzletet is folytatnak.

A kiegyezés után hatalmasan fejlődő országban a pénzüintézetek mindinkább nagyobb fontosságra tesznek szert. Megkezdődik a betétgyűjtés, a záloglevelek kibocsátása, s ez lehetővé teszi nemcsak a mezőgazdaságnak hozszülejárátú kölcsönök útján való belterjesebbé tételét, városok, községek fejlődését, hanem a magyar iparnak részben megteremtését, részben azt a jelentékeny fellendülését, amely a kiegyezést követő félszázad alatt bekövetkezett.

1913-ban 1400 részvénytársasági formában működő bank és takarékpénztár volt az országban, amelyeknek mérleg-végösszege 11.3 milliárd koronát, az általuk kezelt takaré- és folyószámlabetétek 3.5 milliárd koronát tesznek ki, kibocsátott záloglevelek és községi kötvényeik névértéke pedig 4.0 milliárd korona. Ezeknek a pénzüintézeteknek váltótárcája és az adósok címén szereplő összeg 4.8 milliárd koronát, jelzálogos követeléseik és községi kölcsöneik pedig 4.6 milliárd koronát tettek ki. Ezek a hatalmas összegek állottak tehát a bankok és takarékpénztárak révén a magyar közgazdaság szolgálatában a mezőgazdaság, ipar, kereskedelem és a városok fellendítése érdekében.

A világháború és annak következményei ezt a nagy fejlődést megakasztották, és úgy mint az országot magát, a pénzüintézeteket is fejlődésükben visszavetették. A háború alatt a pénzüintézetek ismét tanújelét adták áldozatkészségüknek, és nem kevesebb, mint 3.5 milliárd korona névértékű hadikölcsönt jegyeztek. A trianoni békediktátum országunk megcsönkítése folytán elszakítja a fiókokat a központtól, a leányintézeteket az anyaintézettől és a nagyszámú iparvállalatot attól a pénzüintézettől, amely azokat életre hozta vagy nagygyá fejlesztette. A veszített háború, a forradalmak, a román megszállás felborítják az államháztartás egyensúlyát, aminek következménye az infláció, és ennek folytán a korona egytizenötezered részére való elértéktelenedése. Elértéktelenednek a betétek, de elértéktelenednek másfelől a pénzüintézetek követelése is, és az adós egy csirke vagy borjú árával fizeti ki tízezer koronás vagy milliós tartozását. Elértéktelenednek a belföldi kézen lévő záloglevelek is, a békeszerződés intézkedései folytán azonban a magyar pénzüintézet a győző hatalmak polgáraival szemben úgy a záloglevélen alapuló, mint az egyéb tartozásokat a győztes hatalom valutájában tartozik valorizálni akkor is, ha adóssága nem külföldi valutára, hanem koronára szólt. Mérhetetlen károsodás éri ebből folyólag a pénzüintézeteket, amelyek ezenfelül még kénytelenek elviselni a győztes hatalmak területén lévő követeléseik és vagyoniuk jóvátétel címén történt elkobzását is.

1924-ben a háború előtti 1400 pénzüintézettel szemben már csak 696 pénzüintézet van a csonka országban, mérlegük végösszege 1.7 milliárd korona, az általuk kezelt takarékbetétek összege nem több, mint 0.5 milliárd, és váltó-

tárcájuk s adósaik tétele 1.3 milliárdra zsugorodott össze, jelzálogos és községi követeléseik összege pedig úgyszólván semmivé olvadnak. Az 1924. évben keresztülvitt pénzügyi újjászervezéssel kapcsolatban végre stabilizálódik a magyar valuta, helyreáll az államháztartás egyensúlya, és mindezek folytán visszatér a bizalom úgy a belföldön, mint megerősödik a külföld bizalma is Magyarország irányában. Ennek következménye itthon erőteljes tőkegyarapodás, a külföldről pedig igen jelentékeny tőkéknek beáramlása, ami lehetővé teszi, hogy a magyar pénzügyi intézetek ismét szolgálatába álljanak a magyar mezőgazdaságnak, és hosszúlejáratú kölcsönök útján elősegítsék annak belterjesebbé tételét, s szolgálatába álljanak az ipar fejlesztésének és a kereskedelem fellendülésének.

Az 1930. évi mérlegek már 4.6 milliárd pengő mérlegösszeggel zárulnak, a betétek összege 2 milliárd pengő, a váltótárcáé és a kihelyezéseké 3.4 milliárd pengő, a jelzálogos és községi követeléseké pedig 646 millió pengő, aminek ellenében a kibocsátott záloglevelek és községi kötvények névértéke 438 millió.

Az 1924—1930-ig terjedő rövid, néhány éves fejlődést megakasztja, s a magyar gazdasági életet és a pénzügyi intézeteket ismét visszaveti az 1931. évi gazdasági világválság. Ennek első jelei már 1929-ben mutatkoznak, de akuttá a válság 1931. nyarán válik, amikor a wieni Creditanstalt megrendülése nyomán Amerika Európából oly mértékben vonja vissza a rövid lejáratra kihelyezett pénzeket, hogy az sürgősszerűleg összeomláshoz kellett hogy vezessen.

Meggyőződésem, hogy ez a válság a békediktátumoknak és az azok által inaugurált jóvátételi politikának csődje volt. Erre a válságra kellett hogy vezessen annak a ma már mindenki által elfogadott igazságnak szem elől tévesztése, hogy milliárdokat kitevő aranyegységeknek — akár dollárnak, akár márkának — transferálása, azaz az egyik országból a másik országba való átutalása nem történhetik másképp, mint áruk szállítása és szolgáltatások (hajótér átengedése, stb.) útján.

Messze vezetne, ha a jóvátételi politikának útvesztőjében akarnék elkalandozni, és csak arra kívánok rámutatni, hogy amíg a jóvátétel szempontjából adós országok gazdaságpolitikusi és pénzügyi szakértői a jóvátételek teljesítésének gazdasági lehetetlenségét kezdettől fogva hangoztatták, addig az e szempontból hitelező országok illetékes tényezői erről esztendőkön át nem voltak hajlandók tudomást venni.

1927-ben történt először, hogy a Nemzetközi Kereskedelmi Kamara stockholmi kongresszusa alkalmával egy bizottsági ülésen *Pirelli* olasz nagyiparos és szenátor, a nemzetközi gazdasági élet egyik legkiválóbb képviselője, mindnyájunk csodálkozására kifejtette, hogy annak, hogy a jóvátételi fizetésekből és a győztes hatalmak egymásközi ú. n. szövetségek közötti adósságaiból folyólag addig nagyobb visszahatás a nemzetközi pénzügyi helyzetre nem következett be, egyesegyedül annak tudható be, hogy a szövetségek közötti adósságok

és jóvátétel szempontjából hitelező államokból nagymértékű tőkeáramlás történt az e szempontokból adós országok irányában, ami által a szövetségi adósságok és jóvátételek esedékes részletei kiegyenlítést nyertek. Mi fog azonban történni akkor, — vetette fel a kérdést Pirelli — ha ez a tőkeáramlás megszűnik vagy ellenkező irányzatot vesz? — Válasza az volt, hogy ez bizonyára a nemzetközi pénzügyi élet összeomlására fog vezetni. — Ugyanez a Pirelli 1931 májusában a Nemzetközi Kereskedelmi Kamara washingtoni kongresszusa alkalmával az amerikaiak előtt vetette fel a kérdést, vajjon meddig lehetséges az, hogy aktív fizetési mérleg mellett — amikor tehát nagyösszegű kihelyezéseket eszközölnék külföldre — aktív kereskedelmi mérleget kívánnak fenntartani, és elzárkózó politikájuk folytán megakadályozzák azt, hogy az adós államok adósságaikat áruk szállításával és szolgáltatásokkal tudják letörleszteni. Élénk emlékezetemben van még az a jelenet, amidőn ugyanekkor "Washingtonban az amerikai TÉBE által adott ebéden *Mellon* pénzügyi államtitkár beszédében azt fejtegette, hogy az akkor már fenyegető válság nem precedens nélkül való, és hogy megvan a remény arra, hogy a Nemzetközi Fizetések Bankja közreműködésével és megfelelő jóakarattal az adós országok adósságaikat — származzanak azok akár politikai, akár gazdasági forrásokból — meg fogják tudni fizetni, és szerinte csak időt kell hagyni, s az idő mindent meg fog gyógyítani. Asztalszomszédom *Henry Bell*, az egyik legnagyobb angol banknak vezetője, nyilván programmon kívül, következőképpen válaszolt Mellonnak: „Mr. Mellon, ön egy öreg ember, és én egy öreg ember vagyok, és ön tényleg azt hiszi, hogy van időnk arra várni, míg az idő meggyógyítja azokat a bajokat, amelyek alatt a nemzetközi gazdasági élet szenved? — Kijelenthetem önnek, ha mi, Anglia és Amerika nem vesszük a dolgot kezünkbe, úgy rövidesen a gazdasági élet katasztrófája fog bekövetkezni”.

Azért tartom jellemzőnek Pirelli és Bell fejtegetéseit, mert több mint egy évtized után abban az időben nyilvánult meg először a győztes hatalmak képviselői részéről az a meggyőződés, hogy a jóvátétel és a szövetségi adósságok a gazdasági élet romlására kell hogy vezessenek.

1931 júliusában pontosan az történt, amit Pirelli 1927-ben Stockholmban előre megjósolt: a rövidlejáratú tőkéknek az amerikai piac részéről hirtelen történt felmondása és visszavonása következtében az addig az adós országok felé irányuló tőkeáramlás ellenkező irányzatot vett, és ez szükségképpen arra a világválságra kellett hogy vezessen, amelynek 1931-ben tanúi voltunk. Ez a válság vezetett oda, hogy 1931-ben Anglia és több más ország, 1933-ban az Egyesült Államok, 1936-ban pedig Franciaország, Svájc és Hollandia az aranyalapról letértek, és hogy más országokban, többek között hazánkban is, szükségszerűleg a kötött devizagazdálkodásnak kellett bekövetkeznie, ami az egyetlen mód volt arra, hogy a nemzetgazdaság még sokkal súlyosabb megpróbáltatásoktól megkíméltesse. Az, hogy Magyarország részéről kényszerű

szükség volt a kötött devizagazdálkodás bevezetése és a transzfermóráriumnak, vagyis a külföldre való fizetések felfüggesztésének elrendelése, világos abból, hogy 1931-ben az ország külföldi adósságai 4.3 milliárd pengőt tettek ki, amelyből 2.5 milliárd volt a hosszúlejáratú és 1.8 milliárd a rövidlejáratú adósság, a külföldre kifizetett kamat pedig 1931-ben megközelítően 200 millió pengőre rúgott.

Nem lehet kétséges, hogy amikor a Magyar Nemzeti Bank arany- és devizakészlete cca 200 millió pengőt tett ki, ennek teljes feláldozásával sem lett volna lehetséges az 1.8 milliárd pengőt kitevő rövidlejáratú kölcsönök azonnali visszafizetése, a 2.5 milliárd pengőt kitevő hosszúlejáratú kölcsönök esedékes törlesztési részleteinek és a 200 millió pengős kamatnak megfizetése akkor, amikor a hitelező országok az áruk szállítása elől autarchikus gazdaságpolitika bevezetésével elzárkóztak. Hogy erre egyébként sem lett volna mód, arra bizonyoságul elég még annyit hozzátenni, hogy Magyarország összes kivitele 1931-ben 596 millió pengőt tett ki, és hogy kereskedelmi mérlege az 581 millió pengőt kitevő behozatal mellett mindössze 15 millió pengővel volt aktív. — A kötött devizagazdálkodásra és a külföldi fizetések felfüggesztésére tehát elkerülhetetlen szükség volt. Meg kellett kötni a hitelezőkkel a hitelrögzítő egyezményeket, és a behozatal csökkentése mellett arra kellett törekedni, hogy a kivitel minél nagyobb mértékben fejleszessék, aminek előfeltétele a külföldi piacok megszervezése, távoli piacok felkutatása és az egész magyar külkereskedelem megszervezése volt.

Az 1931 július 14-én Németországgal egyidejűleg rendeleti úton életbe léptetett bankzárlat megtépázta úgy a pénzintézetekbe, mint a valutába vetett bizalmat, megrendítette a hitelt, és hosszú időre megakasztotta a betétképződést, és ezáltal a hitelélet fejlődését is. Ezenfelül a válság felvetett egy problémát, amely központi problémájává lett nemcsak a magyar hiteléletnek, hanem az egész magyar gazdasági, sőt politikai életnek is. Ez a fontos kérdés a gazdaadósságok kérdése volt.

A magyar pénzintézetek a magyar mezőgazdaság fontosságát mindig előtérbe helyezték, és a statisztika bizonyítja, hogy nemcsak hosszúlejáratú, de rövidlejáratú kölcsönök jelentékeny része is a magyar mezőgazdaság szolgálatában állott. A válságot megelőző évek magas mezőgazdasági árai jelentékeny kölcsönök felvételére ösztönözték a gazdákat, nagy- és kisbirtokosokat egyaránt, és pedig nemcsak termelési célokra, hanem gépekkel való berendezkedésre és földvásárlás céljára is. Minden válság kísérő jelensége az árak esése, és ennek a precedens nélküli válságnak közvetlen következménye volt a nyersanyagok és különösen a mezőgazdasági termények árában történt oly mérvű zuhanás, amely a gazdát nemcsak nálunk és egész Európában, hanem Amerikában s világszerte is a legsúlyosabb helyzet elé állította. Ha a gazdának a 32 pengős búzaár mellett felvett adósságnak törlesztésére és kamatára, mondjuk 100 q búzát kellett fordítania, úgy a 8 pengőre lezuhant búzaár

mellett 400 q búza ellenértéke képezte azt az összeget, amelyet törlesztésre és kamatra kellett volna felhasználni, ami nyilván a gazda teljes összeomlását okozta volna. A kormány tehát kénytelen volt oly rendelkezéseket tenni, hogy azzal a mezőgazdasági termelés folytonosságát biztosítsa, és a gazdák tízezreit a romlástól megmentse. Ennek érdekében a hosszúlejáratú kölcsönök törlesztését felfüggesztette, kamatát 7, illetve $7\frac{1}{2}$ %-ról 5 %-ra leszállította oly módon, hogy a gazda a kamatösszeget az időközben leértékelt fontsterlingnek, illetve dollárnak csökkent árfolyamán kellett hogy letegye. A bankokat ezzel kapcsolatban jelentékeny károsodás érte abból folyólag, hogy a záloglevelés kölcsönöknek csak egy része alapján bocsátottak ki zálogleveleket, míg egy részét egyéb rendelkezésükre álló pénzforrásokból adták. A rövidlejáratú tartozások kamata ugyancsak felfüggesztetett, a törlesztés minimumra szállított le, a végrehajtás felfüggesztetett, és azokra a gazdákra nézve, akiknek terhe a kataszteri tiszta jövedelem bizonyos szorzatánál magasabb volt, a védettséget mondották ki. A későbbi évek folyamán hozott rendelkezések alapján a gazdatartozásoknak a kataszteri jövedelem bizonyos szorzatát meghaladó összege könyvjóváírás alakjában az állam által vétetik át, és a rövidlejáratú tartozások alacsony kamatozású, 50 éves adósságra való átalakítása van tervbevéve.

Ezek az intézkedések a gazdák érdekében nyilván szükségesek voltak, a pénzügyintézetekre nézve azonban következményük kétségkívül bizonyos immobilizáció volt, hiszen követeléseik behajtása lehetetlenné vált, és eredményezte egyúttal a kihelyezésekből adódó normális kamatbevételeik igen jelentékeny csökkenését s e mellett követeléseik egy részének leírását is.

Az utóbbi évek jó termése, a külföldi piacok megszervezése, a fokozott kiviteli tevékenység, a búza árának a világparitási ár fölött különleges külföldi szerződések révén és a belföldi fogyasztó terhére történt felemelése, a magyar gazda helyzetét jelentékenyen megjavították. Ez lehetővé tette a védettség lazítását, s emelte a fizetési készséget s képességet, ami által a hitelező pénzügyintézetek helyzete az utolsó esztendőkből a mezőgazdasági hitelek szempontjából, ha kielégítőnek nem is mondható, de jelentékenyen megjavult.

A bankok által ipari célokra folyósított hitelek is az 1931. évi válságot követőleg természetesen bizonyos mértékig immobilizálódtak, de ebben a tekintetben is a fokozott ipari tevékenység révén a helyzet jelentékenyen megjavult, és azok az aggodalmak, amelyek a hitelekhez a válság utáni időben fűződtek, szerencsére nagyrészt kiküszöbölődtek.

A pénzügyintézeteket az 1931. évi válság különösen abból a szempontból is igen súlyosan érintette, hogy a bankzárlat által a bizalom megrendült, s így jelentékeny betételvonások következtek be, amelyek a pénzügyintézetek által kezelt betéteknek 1930. év végével 2 milliárdot kitevő összegét 1.2 milliárdra zsugorították. Ennek következménye a kihelyezéseknek ugyanezen idő alatt

34 milliárd pengőről 2.5 milliárd pengőre való csökkenése volt. Ugyanezen idő alatt jelentékeny külföldi hitelek visszafizetése is történt.

Megnyugvással kell megállapítanom, hogy ugyanakkor, amikor az 1931. évi válságot követőleg a legtöbb külföldi államban a pénzüzetek egész sora omlott össze, és amikor külföldi államoknak száz milliókat kellett áldozniok bankösszeroppanások elkerülésére és a hitelélet megmentésére, nálunk az összes illetékes tényezőknek, a Magyar Nemzeti Banknak, a Pénzüzeti Központnak s a Takarékpénztárak és Bankok Egyesületének együttműködése folytán jelentékeny pénzüzeti összeomlás nem történt, és az államnak az adófizetők pénzét nem kellett arra felhasználnia, hogy a hitelélet érdekében a pénzüzeteket megmentse.

A válság 1933. év második felében érte el mélypontját, és 1935-től kezdve az ország egész gazdasági életében, és így a pénzüzetek életében is, ismét a megerősödés jeleit tapasztalhatjuk. 1935 — 1937-ig emelkednek a betétek (1.4 milliárd pengőről 1.6 milliárd pengőre), ugyanakkor emelkednek a kihe-lyezések is (2.5-ről 2.7 milliárd pengőre), és általában minden tekintetben a hitelélet terén bizonyos megnyugvás észlelhető.

Az 1938. év ismét a megpróbáltatások éve. A politikai és gazdasági, különösen pedig a hitelügyi kérdéseknek szoros egymásbefonódását mi sem mutatja jobban, mint az a visszahatás, amelyet a belpolitikai és világpolitikai események a bankbetétek alakulására gyakoroltak. A bankbetétek növekedésének az 1934. év óta felfelé menő vonala az 1938. év folyamán kétízben mutat törést. Először Ausztriának a Németbirodalomba történt beolvadása által teremtett feszültség okozott április havában 80 millió pengőt meghaladó betételvonást, majd amikor a visszavont betétek egy része lassanként visszaszívargott a pénzüzetekhez, a szeptemberi válságos események hatása alatt újabb betételvonások történtek, amelyek mértéke országos viszonylatban eléri a 180 millió pengőt, és amelyek csak igen lassan kerülnek vissza a pénzüzetekhez, úgyhogy a takarékbetétek és folyószámlabetétek együttes összege az 1938. év végén még mindig 67 milliárd pengővel alacsonyabb, mint az év elején. — Természetes, hogy a betéteknek ez a nagy csökkenése egyrészt a Magyar Nemzeti Banknak a pénzüzetek részéről történt fokozottabb igénybevitelére, másrészt bizonyos mértékben a hitelek megszükitésére is kellett hogy vezessen.

Az 1938-as esztendő a pénzüzetek életében is nagyfontosságú esemény. A kormány 1938 márciusában meghirdetett milliárdos beruházási programjából 600 millió pengőt egy vagyonszállásoszerű beruházási hozzájárulás útján, 400 millió pengőt pedig hitelművelet útján teremt elő. A 1000 millió pengős beruházási hozzájárulásból a törvény szerint 350 millió pengő esik a részvénytársaság formájában működő vállalatokra, és ebből mintegy 80—90 millió pengő a pénzüzetekre. Ez az összeg öt éven belül fizetendő be; nyilvánvaló

azonban, hogy a pénzüintézetek ezt a hatalmas összeget nem képesek nyereségükből fedezni, hanem arra tartalékalapjaik egy részét kell fordítaniuk.

A 400 millió pengőt kitevő kölcsönből 1938 július havában 125 millió pengő, 1939 március havában pedig 150 millió pengő kerül kibocsátásra. A pénzüintézetekre e kölcsön kibocsátásával kapcsolatban hármass feladat hárult. Első sorban is az első kölcsönből 35 millió pengőt, a második kölcsönből pedig 50 millió pengő névértékű címetet a TÉBE kötelekébe tartozó budapesti pénzüintézetek vettek át. — Másodsorban a gyáripar által jegyzett ugyanily összegű címetlet átvételével kapcsolatban felmerült hitelígenyek kielégítéséről kellett a pénzüintézeteknek gondoskodniuk; végső sorban azonban a betétek csökkenésével is számolniok kellett, amely csökkenés az iparnak készpénzen eszközölt jegyzéséből, az OTI és MABI, valamint az elismert vállalati nyugdíjpénztárak és biztosítóintézetek részéről történt 35—35 millió pengő névértékű címetlet jegyzésével kapcsolatban állott elő. Az illetékes tényezők a pénzüintézetekkel karöltve megtették a szükséges lépéseket, hogy a kölcsön kibocsátásával járó pénzügyi tranzakció zökkenésmentesen és a hitelélet csorbítása nélkül nyerjen lebonyolítást.

Ebben a vonatkozásban említjük meg, hogy 1931 óta a pénzüintézetek ismételten és nagy összegekkel állottak az államnak hitellel való kielégítése céljából rendelkezésre. így 1931 nyarán 186 millió pengő francia frankra szóló kincstárjegyet vettek át, majd ugyancsak 1931-ben és az azt követő években 77.8 millió pengő névértékű pénztárjegy átvételével állottak a kormány rendelkezésére. Ezekben az összegeken felül a MÁV-nak és az állami üzemeknek is nagy összegű hiteletet bocsátottak rendelkezésére, és amint ebből is látszik, mindig azon voltak, hogy e téren teljesítsék köteleességüket az országgal szemben.

II.

Fejtegetéseim további folyamán a magyar hitelélet szervezetét kívánom rövid összefoglalásban taglalni.

Általános banktörvény, úgy mint az a többi nyugati országokban kifejlesztött, hazánkban nincs. A pénzüintézetekre vonatkozó jogszabályokat a következőkben foglalom össze.

A bank- és pénzváltóüzlet gyakorlásához azelőtt iparigazolvány, 1927. óta iparendély kell.

Minden részvénytársaságra vonatkozik, de a pénzüintézetekre különös jelentőséggel bír a Kereskedelmi Törvény 161. §-ának az a rendelkezése, hogy részvénytársaságnak saját részvényeit megszerezni vagy zálogba venni nem szabad.

A pénzüintézetek egy különleges üzletágát, a zálogleveleknek és kötvényeknek kibocsátását szabályozza az 1876: XXXVI., illetőleg 1897: XXXII. t.-c.

Mindkét törvény azon pénzüzetekre, melyek zálogleveleket, illetőleg kötvényeket bocsátanak ki, kimondja, hogy e kibocsátványok biztosítására külön alapot tartoznak alakítani, amely az 1928: VII. t.-c.-ben foglalt szabályozás szerint 1,000.000 pengőnél kisebb nem lehet, de a forgalomban levő záloglevelek, illetőleg kötvények össznévértékének külön-külön legalább 5 %-át kell kitennie.

Az 1931. évi válság idejében létesült az Országos Hitelügyi Tanács, amelynek hivatása véleményt nyilvánítani mindazokban az ügyekben, amelyekben a kormány véleményadásra felhívja, és hivatása ezenfelül úgy a legmagasabb betétkamatnak, mint a legmagasabb hitelkamatnak megállapítása. A legmagasabb hitelkamat a rendelet által oly módon van korlátozva, hogy az a Magyar Nemzeti Bank mindenkorai váltószámítolási kamatlábát annak legfeljebb felével haladhatja meg. A legmagasabb hitelkamat ezidőszerint 7, illetőleg 7V2 %, a szerint, amint a pénzüzet saját tőkéje 10 millió felül vagy alul van. A hitelkamat ezen maximuma a bírói úton érvényesíthető legmagasabb kamatot jelenti, bejegyzett kereskedőknek kölcsönös kereskedelmi ügyletekből eredő követelésére azonban e korlátozás nem terjed ki. A betétkamat az intézetek fentemlített két csoportjára 2³A—3 V2 %, illetőleg 3³A—4 V2 %, a szerint, hogy a betétek látra szólnak, vagy hosszabb időre vannak elhelyezve.

Egy 1932-ben megjelent rendelet arra kötelezi a pénzüzeteket, hogy minden hó elején az előző hónap utolsó üzletnapján fennálló vagyoni helyzetüket feltüntető részletes kimutatást készítsenek és annak egy-egy példányát a Magyar Nemzeti Banknak és a Pénzüzeti Központnak megküldjék, és hogy vagyoni helyzetükről és üzletmenetükről, valamint egyes ügyleteikről is e két intézménynek minden felvilágosítást megadjanak, amit a Magyar Nemzeti Bank az okmányokra is kiterjedő könyvvizsgálat útján is ellenőrizhet.

A mértékadó tényezők, törvényhozás és kormány azonban talán még korábban, mint más államokban, felismerték annak fontosságát, hogy a pénzüzeteknek működése megfelelő módon irányítást nyerjen. Ezt célozta a Pénzüzeti Központról szóló 1916:XIV. t.-c, és nagy mértékben ennek köszönhető, hogy a magyar hitelélet a háború utáni esztendőkből és a válság idején nagyobb megrázkódtatásokat nem szenvedett. A Pénzüzeti Központ megalapítása *Teleszky Jánosnak*, a háborús évek pénzügyminiszterének elgondolása volt, aki ezzel a pénzüzeti reform megindítását célozta, oly módon, hogy önkormányzati úton igyekezett a törvényhozásnak a bankokra vonatkozó intézkedéseit helyettesíteni. A törvényjavaslat indokolása rámutat arra, hogy a hitelszervezet és a közgazdaság megrázkódtatásának elkerülése érdekében mindenképpen elő kell segíteni, hogy a pénzüzetek a háború befejezése után rájuk váró rendkívüli nagy feladatoknak is kellő mértékben megfelelhessenek, mert csak így lesz közgazdasági életünk a háború befejezte után okvet-

lenül bekövetkező regenerálása egészséges irányba terelhető. E célból szükséges, hogy a pénzügyintézetek egy kellő tekintéllyel bíró és megfelelő tőkeerő felett rendelkező önkormányzati szervvel bírijanak, amelynek feladata odahatni, hogy tagjai tőkeerejükkel arányban álló működést fejtsenek ki. A törvényjavaslat kiemeli, hogy a Pénzügyintézeti Központ feladata a tagjai sorába tartozó kisebb tőkeerővel működő pénzügyintézeteknek az alapszabályokban és ügyviteli szabályokban megállapítandó módon való irányítása és ellenőrzése, s e célból megfelelő revizori szervezet létesítése, és ezáltal annak biztosítása, hogy ezeknek a pénzügyintézeteknek egyes üzletágai között mindenkor kellő arány álljon fenn, s betétek a lehető legnagyobb biztonságot nyújtó módon s a likviditás követelményeinek megfelelően fektetessenek be. A Pénzügyintézeti Központ további feladataként jelöli meg a törvényjavaslat indokolása, hogy arra törekedjék, mikép azok az intézetek, amelyeknél ennek szüksége fennforog, egészséges alapra fektetessenek, esetleg más pénzügyintézetekkel egyesüljenek avagy felszámoljanak. Ez az intézmény — folytatja tovább az indokolás — lesz hivatva a pénzügyintézeti reform megindítására, s működése folyamán lesz megítélhető, hogy a pénzügyintézeti reform az új intézmény irányító működésével és befolyásával megvalósítható-e önkormányzati úton, vagy szükség lesz-e, és ha igen, mily irányban és mily terjedelemben a törvényhozás intézkedéseire. A reform kimondott célja, hogy a törvényhozás közvetlen belenyúlása a pénzügyintézetek hiteléletébe lehetőleg mellőzhető legyen, annak hangsúlyozásával, hogy a törvényhozási úton való rendezés csak akkor lenne indokolható, ha a Pénzügyintézeti Központ alapításával és működésével megkísérelt mód elég hatályosnak nem mutatkoznék.

A tapasztalás megmutatta, hogy a Pénzügyintézeti Központról szóló törvényalakításnak alapelvei helyesek voltak, és hogy ennek az intézetnek alapítása és működése a messzebbmenő bankreformot és a pénzügyintézetek belső életébe való mélyebb belenyúlást elkerülhetővé tette.

A Pénzügyintézeti Központ szövetkezet, melynek tagjai a m. kir. államkincstár és a pénzügyintézetek. Elnökét az államfő nevezi ki, vezérigazgatójának ki-nevezése a pénzügyminiszter jóváhagyását igényli. Igazgatóságában a kormány megfelelően képviselve van, és a pénzügyminiszter kiküldöttjét az intézet bármely szervének minden határozata és cselekménye ellen óvási jog illeti meg.

A Pénzügyintézeti Központ célja a Magyarország területén működő pénzügyintézetek és ezek révén a közgazdaság érdekeinek ápolása és előmozdítása. Ennek egyik legfőbb eszköze a tagjainál évenként legalább egyszer eszközölt revízió, amely nemcsak banktechnikai szempontokra, hanem a tagintézetek üzletpolitikájára is kiterjed. A revízió kezdetben fakultatív volt, a pénzügyintézetek azonban mihamar felismerték a felülvizsgálat nagy előnyét, és egyik a másik után kérte a felülvizsgálat eszközölését. Egy 1920. évi törvény azután az összes tagintézetekre, melyeknek saját tőkéje 40 millió koronát meg nem halad, a revíziót kötelezőleg írta elő, és egyben felhatalmazta a pénzügyminisztert,

hogy ezt a határt felemelhesse vagy el is törölhesse. Későbbi törvények és rendeletek újból és újból szabályozták ezt a tőkehatárt, melyen felül a pénzüntézetek revízió alá nem estek, oly módon, hogy a legutóbbi időkig mindössze a hat legnagyobb pénzüntézet volt kivéve a revízió alól. Egy legújabban megjelent rendelet azután a revíziót erre a hat intézetre is kiterjesztette, úgyhogy most már valamennyi pénzüntézet a Pénzüntézeti Központ kötelező revíziója alá esik. A Pénzüntézeti Központ által kiküldött revizorok a revíziók során tudomásukra jutott tényekre vonatkozólag a legszigorúbb titoktartást kötelesek megőrizni.

A Pénzüntézeti Központ hivatása, hogy állandóan figyelemmel kísérje a hazai pénzüntézetek üzletvitelét és ügyvitelét, közreműködjék abban, hogy a pénzü piac egységes fejlődése érdekében a pénzüntézetek ügyvitelére és ügykezelésére lehetőleg egyöntetű elvek alapján történjék, továbbá, hogy a pénzüntézetek ügyvitelében a közgazdaság érdekeinek megfelelő elvek érvényesüljenek.

A Pénzüntézeti Központ tagjainak, különösen olyankor, amikor hitelszükségletüknek a rendes hitelforrások útján való kielégítése nehézségekbe ütközik, hitelt nyújthat, és adott esetben közreműködhet abban, hogy oly pénzüntézetek, melyeknél a felülvizsgálat eredménye szerint ez szükséges, egészséges alapokra legyenek helyezhetők, vagy más intézettel egyesüljenek, vagy pedig felszámoljanak, mely esetben a Pénzüntézeti Központ felszámolóként járhat el.

Fontos intézkedése a törvénynek, hogy betétkönyvekre befizetést csak a Pénzüntézeti Központ tagjai fogadhatnak el. Állami, törvényhatósági és községi pénzeket, valamint gyámhatósági és egyéb közhatósági kezelésben álló pénzeket betétkönyvre vagy folyószámlára csak olyan pénzüntézetnél szabad elhelyezni, amely a Pénzüntézeti Központ tagja. Az állam és a közhatóságok pénzüntézet kezességét csak abban az esetben fogadhatják el, ha ez a pénzüntézet tagja a Pénzüntézeti Központnak. Értékpapírok és betétkönyvek csak akkor óvadékképesek és pupillárisak, ha a kibocsátó intézet a Pénzüntézeti Központ tagja. A pénzüntézet székhelyén kívül fióknyitás, székhely áthelyezése vagy alaptőkefelemelés csak a Pénzüntézeti Központ előzetes hozzájárulásával történhet.

A Pénzüntézeti Központ vezetőségének sikerült céltudatos tevékenysége által és a fentiek szerint rendelkezésére álló eszközök segítségével a pénzüntézetekre jelentékeny befolyást gyakorolni, amely még növekedett egy 1938. évi rendelet által, mely a 3 millió pengőn felüli saját tőkével bíró pénzüntézetekre nézve kimondja, hogy a pénzüntézet vezetésére hivatott személyek megválasztása vagy alkalmazása előtt az illető személyre nézve a Pénzüntézeti Központ elnökének kell bejelentést tenni, aki a Magyar Nemzeti Bank elnökével egyetértésben a kinevezés vagy megválasztás ellen óvást emelhet.

A hitelélet szervezetének fontos tényezőjét képezi a Takarékpénztárak és Bankok Egyesülete, a magyar pénzüntézetek egyetemes érdekképviselete, amely immár húsz esztendeje áll a magyar közgazdasági élet szolgálatában. Célja az,

ami minden érdekképviselőt, nevezetesen a pénzüzetek együttes érdekeit megvédeni és előmozdítani, egységes eljárást biztosítani mindennemű üzleti és jogi ügyekben, elősegíteni korszerű egyöntetű üzleti gyakorlat fejlődését. Meg kell jegyezni, hogy az egyesület működési köréből kezdettől fogva ki van kapcsolva a pénzüzetek által alkalmazható hitelkamat vagy betétkamat megállapítása.

Rendkívül nagy fontosságú tevékenységet fejtett ki a TÉBE a háborút követő években a békeszerződéssel kapcsolatos összes kérdések megoldása terén és a kormány meghívására szakértőként vett részt azokon a tanácskozásokon, amelyek a békeszerződés rendelkezéseinek végrehajtását célzó egyezményeket készítettek elő Londonban, Parisban, Rómában, Prágában, Bukarestben és Belgrádban. Ez egyezményekből folyólag egyes külföldi kormányokkal a TÉBE közvetlen megegyezéseket is létesített.

A TÉBE-ben képezik megbeszélés tárgyát az összes bankpolitikai, valamint adóügyi kérdések, amelyekben a pénzüzetek álláspontját juttatja kifejezésre a kormánynál, azonban mindig az általános közgazdasági érdekeknek szem előtt tartásával. így különösen a gazdaadóssági kérdések rendezése terén fejtett ki a TÉBE nagyfontosságú tevékenységet, és állott szakszerű tanácsaival a kormányzat rendelkezésére. Nagyfontosságú működést fejtett ki továbbá a TÉBE az 1924. évi szanálás idejében is, és ezirányú működése az összes tényezők teljes megértésével találkozott. A pénzüzetek által a kormány rendelkezésére bocsátott kölcsönök tárgyalásában és lebonyolításában a TÉBE az utolsó másfél évtizedben mindinkább fokozódó szerepet visz. A TÉBE-ben képezik megbeszélés tárgyát a pénzüzetekre vonatkozó szociálpolitikai kérdések, és a TÉBE útján folyósítják a budapesti pénzüzetek azokat a hatalmas összegeket, melyeket jótékony, kulturális és hazafias célokra fordítanak. Az ily célokra fordított összegek évenként 200.000 pengőre rúgnak; ezenfelül egyes években egészen rendkívüli áldozatkészséget tanúsítanak az intézetek, mint amikor például az 1938. évben a Falu Szociális Akció részére, a magyar vidék higiénijának fejlesztésére a Zöld Kereszt mozgalom keretében a TÉBE útján 1.000.000 pengőt fordítottak.

Nem lenne teljes a magyar hitelszervezetről szóló beszámoló, ha nem emlíkeznénk meg egyes különleges hivatású pénzüzetekről.

Ezek között elsősorban kell megemlíteni az Országos Földhitelintézetet, amely az 1936. XIV. t.-c. alapján a Kisbirtokosok Országos Földhitelintézete, a Magyar Földhitelintézet és a Magyar Földhitelintézetek Országos Szövetsége fúziójából keletkezett. Ennek az intézetnek működési körébe tartozik a mezőgazdasági hitelügyek kielégítésén kívül a földbirtokreform keresztülvitele és finanszírozása. További különleges célú hitelintézetek az Országos Magyar Ipari Jelzálogintézet Rt., amelynek célja az iparnak hosszúlejáratú hitellel való ellátása, az Ipari Munkásszervező Intézet, amely az 1931. évi válság után az ipari tevékenység előmozdítására alakult, továbbá az 1931. évi válság

idejében alakult és a pénzüzetek rendkívüli hitelezését célzó Magyar Szavatossági Bank, az Országos Lakásépítési Hitelszövetkezet, amely az 1930. XLI. t.-c. alapján folytatja működését, és célja az építkezési tevékenység előmozdítása, különösképen családi házak és társasházak építésének finanszírozása, a Hitelintézetek Szövetkezete, amely közérdekű hitelműveletek lebonyolítása céljából alakult, és végül a Magyar Pénzügyi Szindikátus, amelynek legfőbb hivatása, hogy a gazdaadósságoknak hosszúlejáratú kölcsönökké való átalakítását bonyolítsa le. Említésre méltó, hogy ezen különleges célú hitelintézetek egynémelyike, így különösen az Ipari Munkaszervező Intézet, az Országos Lakásépítési Hitelszövetkezet és a Magyar Pénzügyi Szindikátus, tőkeszükségletük jelentékeny részét a társadalombiztosítási intézmények járuléktartalékaiból merítik.

A kisbirtokosok, valamint a kisiparosok hitelszükségletének egy részét a hitelszövetkezetek elégítik ki. Ezek a hitelszövetkezetek, melyeknek száma 1008, az 1898: XXIII. t.-c. alapján alakult Országos Központi Hitelszövetkezet kötelékébe tartoznak, amely tagszövetkezeteinek revíziójára is hivatva van. Ezen hitelszövetkezetek összesített mérlegösszege 275 millió pengő.

Fentiekben röviden igyekeztem összefoglaló képet adni a magyar hitel-szervezetről. E fejtegetéseimet legyen szabad egy idézettel végeznem, *dr. Csitáry G. Emilnek*, Székesfehérvár nagyérdemű polgármesterének a TÉBE 1938 szeptemberében Székesfehérvárott tartott országos értekezlete alkalmával elmondott beszédéből, aki nagyértékű felszólalását a következő szavakkal fejezte be:

„Mi fehérváriak jól tudjuk azt, hogy a hitelélet szervei elsősorban a közönség érdekeit szolgálják, tehát a közönségnek is saját jól felfogott érdekében áll, hogy ezt a munkásságot támogassa, elősegítse, sőt, ha arra kerül a sor, a hitelintézetek létérdekeit is védje. Mi tudjuk és valljuk azt, hogy bármennyire népszerű és divatos is ma az ellenkezőjét állítani, hogy a magyar pénzüzetek nem Csáky-szalmája, amit a könnyelmű és telhetetlen emberek éhségének kellene feláldozni, hanem elsősorban és főképp a becsületes, józan, békés polgári munkának védői és segítői ... és a múltban és a jelenben is a kisegisztenciáknak voltak a segítői, gyámolítói és lehetővé tették a polgáriasságot.”